

Сушков С. В., Ситник О. М. Щодо питання історіографії вивчення нумізматики античних держав-полісів Північного Причорномор'я. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інтеграція українських наукових досліджень в міжнародний простір: регіональний аспект» / Уклад.: Л.І. Полякова, В.В. Цибульська, О.В. Непша [Електронне видання]. Дніпро: «Середняк Т.К.», 2024. С. 60–64.

ЩОДО ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ВИВЧЕННЯ НУМІЗМАТИКИ АНТИЧНИХ ДЕРЖАВ-ПОЛІСІВ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Здобувач спеціальності 032 Історія та археологія Сушков С. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Д. іст. н., професор Ситник О. М.

студентка I курсу магістратури спеціальності

Історія античних держав-полісів Північного Причорномор'я, завжди була об'єктом історичного і не тільки інтересу у дослідників минулих століть, починаючи з перших масштабних розкопок на Північному Причорномор'ї та заснування у першій половині XIX ст., музеїв у Миколаєві (1806), Феодосії (1811), Одесі (1825) та Керчі (1826), що вивчали переважно античні пам'ятки. Важливу роль у вивченні та зібранні пам'яток Північного Причорномор'я зіграло засноване у 1839 р. Одеське товариство історії та старожитностей (Нині володіння товариства належать Одеському археологічному університету). Товариство з 1844 по 1919 рр. видало 33 томи «Записів Імператорського Одеського товариства історії та старожитностей», публікації яких відрізнялися своїм суто науковим і критичним підходом до аналізу та доведення до суспільства пам'яток Причорноморського краю.

Монети, знайдені під час археологічних розвідок, що становили надійне джерело для окреслення не тільки соціально-економічних процесів у цих колоніях, а й вивчення їх історії загалом, також викликали зацікавленість, насамперед серед колекціонерів старожитностей, бо нумізматику протягом 18-19 ст., ще не виділилася як повноцінна або допоміжна історична наука, і асоціювалося саме з приватним колекціонуванням.

До середини XIX ст. щодо античних монет, на думку П. Каришковського, була проблема з їх класифікацією, та з описом проблем монетної справи й грошового обігу, чим виражалася обмеженість тодішньої археології. Першими, хто зайнявся їхнім дослідженням були, насамперед, колекціонери та вчені іноземного походження (К. Кене, Д. Сестіні, Г. Келер, П.Ж. Сабатьє, Д. Рауль-Рошетт та Ж. Бларамберг). Праця Ж. Бларамберга опублікована французькою – «Choix des médailles antiques d'Olbiopolis ou Olbia faisant partie du cabinet de Blaramberg à Odessa» (1822), присвячувалася опису історії Ольвії через призму монет цього полісу стала відправною точкою для поглибленого вивчення цих пам'яток. Вона включала в себе практично всі відомі різновиди ольвійських монет й відрізнялася від інших «повнотою, точністю більшості описів та великою кількістю непоганих для репродуктивної техніки початку XIX ст. гравюр» [2, с. 5]. Також стосовно періоду XIX ст., в плані вивчення нумізматики грецьких колоній Північного Причорномор'я, заслуговують на увагу: каталог монет колекціонера І. Бурчакова (1884, з доповненнями до каталогу 1904 р., за редакцією О. Берт'є-Делагарда) – одне з перших нумізматичних зведень всього відомого на той момент нумізматичного матеріалу, хоча й з певними елементами непрофесійності та, подекуди, й фантазійні описами, малюнки монет; каталог О. Подшивалова (1884) відрізняється більш зрозумілим описом монет, хоча й фактично повною відсутністю ілюстрацій, через що згадується у інших джерелах досить рідко [2, с. 9]. Більш точним у описах та ілюстраціях у дореволюційні часи, можна назвати зібрання старожитностей О. Уварова (11 випусків, опубліковані протягом 1887–1908 рр.) – ініціатора відкриття першого в дореволюційній Росії нумізматичного товариства (1846). Впродовж 1851–1854 рр. він видав 2

випуски, присвячені дослідженню Причорноморським старожитностям різних часів, в тому числі й доби античності, в яких окрім поглибленого аналізу та публікацій історичних пам'яток Причорномор'я, в тому числі піддавалися критиці деякі ранні концепції та гіпотези інших вчених – зокрема Г. Келера. Він один з перших почав розглядати монети саме як важливий матеріал для археологічних досліджень.

Саме завдяки вище згаданим вченим й археологічним дослідженням другої половини XIX ст., що відкрили для дослідників більше нумізматичного матеріалу, питання вивчення монетного обігу та античних старожитностей набуло наукового змісту.

Вже після Другої світової війни археологічні дослідження античних пам'яток України набули досить значного розмаху. Це обумовило певну зацікавленість серед радянських науковців зазначеними пам'ятками, що потребувало також звернення, у зв'язку з новими політичними тенденціями, й до старої джерельної бази дореволюційного періоду.

Серед досліджень причорноморських старожитностей радянської доби слід згадати книгу О. Зографа «Античні монети» (1951). Незважаючи на стислість нарису, через що, на думку В. Анохіна «залишилися невирішеними такі проблеми, як класифікації нумізматичного матеріалу, так і його історичної інтерпретації» [1, с. 4], праця О. Зографа стала прикладом однієї з перших цільних наукових досліджень за темою античної нумізматики, ставши таким собі зразком для інших радянських науковців.

Серед українських радянських дослідників античної нумізматики слід згадати В. Анохіна, спадщина якого налічує не тільки багато ґрунтовних наукових робіт щодо вивчення монетної справи кожної з причорноморських держав, але й один з найновітніших та найповніших каталогів – «Античні монети Північного Причорномор'я» (1997, 2011, з доповненнями); П. Каришковського, об'єктом дослідження якого були монети Ольвії, Тіри та Боспорського царства. Головними працями вченого стали монографія «Монети Ольвії: Нарис грошового обігу Північно-Східного Причорномор'я у античну добу» (1988) та опублікована у 2003 р. докторська дисертація вченого

«Монетна справа і грошовий обіг у Ольвії (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.), що включають в себе всі найвідоміші ольвійські монети на той момент, з детальним аналізом історіографічних джерел та історії обігу цих монет. У контексті цієї теми доречно згадати також В. Пиворовича та С. Булатович. Загалом на основних працях саме цих згаданих вчених і ґрунтується нинішнє уявлення про монетний обіг у Північно-Причорноморських колоніях.

Загалом, питання широкого вивчення античної нумізматики в Україні після 1991 р. не викликало такого жвавого наукового інтересу серед сучасних істориків та археологів: незважаючи на це, активні розкопки цих полісів у незалежній Україні також проводилися, хоча й не з таким розмахом, як це було за радянської доби. Ці фактори, у зв'язку з розквітом т. зв. «чорної археології» обумовили випуск каталогів, розрахований насамперед для «колекціонерів», з метою не тільки колекціонування, але й продажу цих монет – приклад – каталог В. Нечитайла [4], з вказанням актуальних на момент випуску каталогу цін на монети у гривнях і доларах). Справедливості заради, праці наукового характеру також публікувалися, причому не тільки роботи, в яких згадувалося про монетний обіг у Причорномор'ї в контексті історії колоній зазначеної території або історії загальної монетної справи в Україні, як це було у посібниках Р. Шуста [8] та С. Ольговського [5], але й ті, в яких на цьому питанні ставився основний акцент.

До цієї категорії можна сміливо віднести новітні публікації Одеського музею Нумізматики, заснованого у січні 1999 р., а саме номери наукового «Вісника Одеського музею нумізматики» за редакцією С. Охотнікова (протягом 2000–2016 рр. було видано 62 номери) та окремі роботи під авторством В. Алексеєва, П. Лободи, В. Лебедева, Г. Макандарова за редакцією С. Булатович й видавництва «Можливості Кіммерії», що існувало з 1991 по 2014 рр. у Миколаєві, публікації котрого присвячені історії Миколаївщини, але й в тому числі питанням античної нумізматики, історичні статті там також публікували історики Т. Самойлова [7], С. Росляков [6], В. Назаров [3] та вже згаданий В. Анохін [1].

Існує також ціла низка наукових праць українських вчених, присвячених питанням загальної історії Причорноморських колоній. Проте питанням монетної справи та обігу там не приділялася відповідна увага.

Список використаних джерел

1. Анохин В. А. Античные монеты Северного Причерноморья. Николаев. 1997. 16 с.
2. Карышковский П. О. Монетное дело и денежное обращение Ольвии (VI в. до н.э. – IV в. н.э.). Одесса. 2003. 684 с.
3. Назаров В. В. Древнегреческое поселение на острове Березань. Николаев: Возможности Киммерии, 1997. 24 с.
4. Нечитайло В. В. Каталог античных монет Ольвии (VI в. до н.э. – III в. н.э). К., 2000. 78 с.
5. Ольговський С. Я. Античні держави Північного Причорномор'я. Навчальний посібник. К., 2007. 149 с.
6. Росляков С. Н. Ольвия: смерть и гибель цивилизаций. Николаев: Возможности Киммерии, 2003. 172 с.
7. Самойлова Т. Л. Античная Тира. Николаев: Возможности Киммерии, 1997. 24 с.
8. Шуст Р. М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навчальний посібник. К.: Знання, 2007. 371 с.